

BUITENGEBIED WINTERSWIJK

Een plek vol dynamiek
en ondernemende mensen ...

en zeer gewaardeerd
om zijn landschap.

Onderzoeksverslag

- Informatie over en van agrarische-
en niet agrarische ondernemers
- Hun mening over actuele zaken
- Hun visie op dit gebied als
vestigingsplaats

vereniging
OBW

Ondernemers Buitengebied Winterswijk

Vereniging OBW
Januari 2019

Dit onderzoek is een initiatief van
Het onderzoek is mede mogelijk gemaakt door

de Vereniging OBW, Ondernemers Buitengebied
Winterswijk. www.vereniging-obw.nl
een financiële bijdrage van
stichting WCL.
www.wclwinterswijk.nl

Uitgevoerd door: Gea Boessenkool, Aarde-Werk 'de Stegge',
Winterswijk-Kotten
Wim Korsten, Het Ontwikkelbedrijf,
Winterswijk-Meddo
Vormgeving: Sandra Kingma Grafische Vormgeving
Winterswijk-Brinkheurne

Datum: januari 2019

Inhoudsopgave:

Pagina 2	1. Samenvatting
Pagina 3	2. Inleiding
Pagina 3	3. Doel enquête
Pagina 4	4. Verantwoording
Pagina 5	5. De resultaten
	a. De deelnemers
	b. De bedrijven (alle)
	c. De agrarische bedrijven
	d. De niet-agrarische bedrijven
	e. Bedrijfsmatige vragen aan alle ondernemers
	f. Meninge
	g. Werving van het gebied, alle deelnemers
Pagina 13	6. De interviews
Pagina 15	7. Conclusies
	a. Ondernemerschap
	b. Nieuw gebruik van agrarisch onroerend goed
	c. Kernwaarden waar overeenstemming over bestaat
	d. Relatie agrarisch en niet agrarisch ondernemerschap
Pagina 16	8. Gevolgen voor ruimtelijk beleid
Pagina 17	9. Vervolg

Vanaf pagina 18:

Bijlagen:

1. Toelichtingen van agrarische ondernemers over kansen voor andere afzetvormen.
2. Een aantal vragen voor de agrarische sector verder uitgesplitst.
3. Soorten niet-agrarisch ondernemers
4. Toelichting deelnemers op de vraag waarom de combinatie wonen en werken in het buitengebied voor hen belangrijk is
5. Waarom zou u wel of niet een ondernemer uit andere streken aanbevelen om zich hier te vestigen?
6. Toelichting door ondernemers, "op voorwaarde dat:"
7. Formulering in eigen woorden van deelnemers hoe ze wonen en werken in het buitengebied aan een buitenstaander zouden aanbevelen:

Digitaal beschikbaar

(via www.verenigingOBW.nl/onderzoek):

1. De vragenlijst zoals gebruikt
2. Antwoorden alle deelnemers
3. Antwoorden agrarisch ondernemers
4. Antwoorden niet-agrarisch ondernemers

1. Samenvatting

Vanuit de vereniging OBW (Ondernemers Buitengebied Winterswijk) hebben wij een onderzoek uitgevoerd onder alle ondernemers (agrarisch- en niet-agrarisch) in het buitengebied van Winterswijk. Het onderzoek is in 2018 gedaan via een (online) enquête en een viertal interviews in november.

Van de ruim 800 ondernemers hebben er 240 meegedaan. Dat is 29% en daarmee zijn de resultaten representatief. Bij veel vragen was er ruimte voor een toelichting, daar is ruim gebruik van gemaakt.

Het doel van het onderzoek is om de groep ondernemers beter in beeld te krijgen qua aantallen, soort bedrijven, personeel, hun motieven om hier gevestigd te zijn, hun mening over het gebied, hun mening over vrijkomende agrarische bebouwing (VAB) te peilen. Ook wilde OBW weten of ze dit gebied aan andere ondernemers zouden aanbevelen om zich te vestigen, en zo ja: hoe?

Een aantal punten uit de resultaten:

- 81% is opgegroeid in Winterswijk of de Achterhoek, 19% komt van elders.
- 57% is tussen 45 en 60 jaar, 25% ouder dan 60 jaar.
- Bij 43% zijn er meerdere woningen op het erf, 41% daarvan wordt door niet-familie bewoond.
- In 25% van de gevallen zijn er meerdere bedrijven op hetzelfde erf gevestigd.
- In 72% van de gevallen is het bedrijf de hoofdbron van inkomsten.
- Omgerekend zijn er 2480 mensen werkzaam in het buitengebied.
- Agrarisch ondernemers:
 - o 31% van de deelnemers is agrariër, melkveehouders zijn de grootste groep.
 - o Er is ruim 7600 ha grond in gebruik, 60% daarvan is eigen grond.
 - o 63% werkt gangbaar, 21% gangbaar met agrarisch natuurbeheer.
 - o 26% ziet kansen voor "nieuwe" afzetvormen, 5% zou daar meer van willen weten.
- Niet-agrarisch ondernemers:
 - o Hebben een grote variëteit aan activiteiten.
 - o Voor 61% staat de wens om buitenaf te wonen en werken centraal.
 - o 49% heeft zijn omzet vooral in de regio, 35% landelijk, 17% internationaal.

- Alle ondernemers:
 - o 73% ziet de bedrijfseconomische toekomst (gematigd) optimistisch.
 - o 61% zou ondernemers uit andere streken aanbevelen om zich hier te vestigen.
 - o 96% staat positief ten opzichte van de toename van niet-agrarische activiteiten
 - o 92% staat positief ten opzichte van bewoning van agrarische gebouwen door meer huishoudens
 - o 84% vindt het een ideaal gebied om te wonen en werken.
- De interviews sloten goed aan op de resultaten van de enquête.

Onze conclusies:

- Ondernemerschap in het buitengebied levert een belangrijke bijdrage aan de lokale economie.
- Voor de niet-agrarisch ondernemers is de combinatie "wonen en werken in het buitengebied" de belangrijkste reden om hier gevestigd te zijn.
- Respect voor het landschap, dat zeer wordt gewaardeerd, is voor alle ondernemers een uitgangspunt.
- Vooral voor agrarisch ondernemers is het van belang dat nieuwe ontwikkelingen qua bewoning en ondernemen hun bedrijfsvoering niet in gevaar mag brengen.

Onze aanbevelingen:

- Er liggen kansen voor de toekomst door meer gericht te werven op "ondernemende mensen die willen wonen en werken in het buitengebied".
- Juist Winterswijk met zijn gewaardeerde Nationaal Landschap kan zich hier onderscheiden.
- Gebruik de resultaten bij het opstellen van de nieuwe omgevingsvisie buitengebied.
- Zorg voor een ruimhartig beleid voor gebruik (wonen en werken) van VAB's. dat schept kansen voor ondernemende mensen die hier willen wonen en werken. Geef ook ruimte door het Wooncontingent ruim uit te leggen en/of ter discussie te stellen.

2. Inleiding

In de maanden april en mei van 2018 heeft de vereniging OBW een groot onderzoek onder alle (agrarische- en niet agrarische) ondernemers in het buitengebied van Winterswijk gehouden. Er zijn ruim 800 ondernemers benaderd. 240 hebben de vragenlijst ingevuld, een score van 29%, een hoge respons! Met plezier delen we de resultaten met u in de vorm van dit verslag.

3. Doel enquête

Als vereniging voor ondernemers in het buitengebied zijn we erg betrokken bij de ontwikkelingen in het gebied. Het platteland is in verandering. De agrarische sector is erg in beweging, er vestigen zich steeds meer niet-agrarische ondernemers. Er is afname van het aantal agrarische bedrijven. Zijn we een krimpgebied, zo ja: in welke mate en welke gevolgen heeft dat? Waar liggen kansen en bedreigingen? Ook zijn wij intensief betrokken bij de nieuwe omgevingsvisie: waar willen we heen met ons gebied, wat willen we stimuleren en wat juist niet?

Ook zijn we als vereniging al langer bezig met een project om wonen en werken in het gebied te stimuleren. Bij al deze ontwikkelingen, en voor ons project, kregen we steeds sterker de behoefte om meer te weten te komen van de mensen die wonen en werken in het gebied. We wilden meer feitelijke informatie zoals aantallen, omvang, soorten bedrijven en de toekomstverwachtingen.

Maar ook waarom zijn ze juist hier gevestigd? En hoe denken ze over een aantal vragen die leven rond nieuw gebruik van gebouwen, wonen en woning-splitsing?

De enquête heeft daar een goed beeld van gegeven.

Elk onderzoek heeft het vraagstuk: welke conclusie trek je uit de gegevens?

Wij geven in dit verslag zo goed mogelijk inzicht in de resultaten. Ook geven we uiteraard onze conclusies weer, als basis voor onze vervolgstappen en ons beleid.

Al het "ruwe" materiaal is digitaal beschikbaar zodat ieder de mogelijkheid heeft om dieper in het onderzoek te duiken en een eigen mening te vormen, ook over onze conclusies.

Tot slot: we hebben niet de pretentie een wetenschappelijk onderzoek gedaan te hebben. Wel zijn we ervan overtuigd dat we een serieuze stap hebben gezet om meer inzicht in het gebied te krijgen en die informatie in alle openheid met iedere geïnteresseerde te delen.

4. Verantwoording

Alle ondernemingen in het gebied zijn aangeschreven, op basis van hun inschrijving bij de Kamer van Koophandel. In de selectie van de ondernemingen is geprobeerd pensioen- en beheer bv's, stichtingen en verenigingen er uit te halen zodat zoveel mogelijk de actieve bedrijven overbleven. In een brief werd men uitgenodigd mee te doen, dat kon door middel van het inloggen op een speciale webpagina. Er zijn 820 brieven verstuurd wat heeft geleid tot 240 deelnemers aan de enquête. Een deelname-score van 29%. De enquête was en is anoniem, resultaten zijn ook voor ons niet terug te leiden tot een persoon.

De vragenlijst is gebaseerd op de vragenlijst die is gebruikt voor het onderzoek "Cottage Industries" en aangepast en uitgebreid door onszelf. Het concept voor de vragenlijst is voorgelegd aan vertegenwoordigers van verschillende gebiedsorganisaties (o.a. WCL, LTO, BSV en de gemeente Winterswijk). Hun feedback heeft tot de definitieve vragenlijst geleid.

De vragenlijst is gemaakt met behulp van de enquête-tool Survey-Monkey. Dat programma levert ook de tellingen en ruwe gegevens. De vragenlijst begon met een algemeen deel, daarna werd gevraagd

of men een agrarische- of een niet-agrarische ondernemer was. Afhankelijk van het antwoord kreeg men een aantal specifieke vragen. Daarna volgde de rest van de vragen voor alle ondernemers. De volgorde van de vragen werd deels beperkt door technische mogelijkheden. In dit verslag hebben we de resultaten in duidelijker categorieën (h5 a t/m g) ingedeeld.

Na de digitale enquête zijn vier ondernemers geïnterviewd. Men kon aangeven daar open voor te staan. Door middel van loting zijn de gesprekspartners geselecteerd.

De interviews zijn bedoeld om meer "kleur" en inhoud aan de enquête te geven. De keuze voor slechts vier is achteraf gezien misschien iets te beperkt geweest.

In de resultaten worden bij de antwoorden meestal percentages genoemd, soms aantallen. Op een aantal plekken hebben we deze informatie omgerekend naar aantallen voor het hele gebied en/of voor alle ondernemers. Vanwege het deelnamepercentage van 29% is dan steeds de formule gebruikt: getal delen door 29 en vermenigvuldigen met 100. Deze getallen hebben we voorzien van een * teken.

Berenschot's Molen

5. Resultaten

De resultaten.

De enquête bevat vragen naar informatie, om inzicht te krijgen in de ondernemers en hun bedrijven, en vragen naar meningen.

De deelname van 29% geeft een representatief resultaat.

a. De deelnemers.

1. Opgegroeid in:			7. De deelnemers wonen in:		
Winterswijk	71%		Brinkheurne	8%	
Achterhoek	10%		Corle	4%	
Elders	19%		Henxel	6%	
			Huppel	10%	
			Kotten	13%	
2. Leeftijd:			Meddo	25%	
Jonger dan 30	1,3%		Miste	8%	
30-45	18%		Ratum	4%	
45-60	57%		Vosseveld	0%	
Ouder dan 60	25%		Woold	21%	
3. Opleiding:			8. Woning is:		
LO/ LBO	7%		Eigendom	90%	
MO/ MBO	55%		Gehuurd	10%	
HBO/WO	38%				
4. Woont op hetzelfde adres als het bedrijfs- adres:			9. Als er meer woningen op het erf zijn, zijn die bewoond door:		
Ja	91%		Familie	59%	
Nee	9%		Geen familie	41%	
5. Woonsituatie:			10. Zijn er meer bedrijven op het erf gevestigd?		
Woont alleen	12%		Ja	25%	
Woont met partner	54%		Nee	75%	
Partner en kinderen	33%				
6. Op het erf is:			11. Bij ja, zijn deze bedrijven van:		
1 woning	57%		Uzelf of uw partner	82%	
Meerdere woningen	43%		Van anderen	35%	

NB: er kunnen meer dan 2 bedrijven per locatie zijn

b. De bedrijven (alle):

12. Sinds wanneer is het bedrijf hier gevestigd:

	Alle (218)		agr.(61)		niet-agr.(154)	
Voor 1800	7	2%	5	6%	2	1%
1801-1900	8	4%	5	6%	3	2%
1901-1950	25	12%	17	28%	8	5%
1951-2000	50	23%	20	33%	30	19%
2001-2010	49	22%	10	16%	39	25%
2011-heden	78	36%	6	10%	72	47%

13. Is het bedrijf een:

Hoofdactiviteit	70%
Parttime activiteit	17%
Geringe activiteit	13%

14. Is het inkomen:

Hoofdinkomen	72%
Bijverdienste	20%
Gering	8%

15. Heeft u het bedrijf zelf opgericht:

Ja	58%
Nee, overgenomen	16%
Nee, familiebedrijf	26%

16. Hoeveel werkzame personen heeft uw bedrijf (incl. ondernemer)?

1	119
2	46
2 tot 5	29
5 tot 10	15
10 tot 25	10
Meer dan 25	6

Dit betreft 225 bedrijven met 720 werkzame personen (incl. ondernemer)

Voor het gehele gebied komt dat neer op: 2480* werkzame personen.

17. Kunt u voldoende samenwerkingspartners vinden binnen Winterswijk?

Ja	33%
Nee, speciale partners nodig	8%
Nee, nooit naar gezocht	9%
Nvt	46%
Nee, diverse redenen	9%

18. Van de deelnemers aan de enquête is:

Agrarisch	31%
Niet-agrarisch	69%

In aantallen omgerekend naar het gehele gebied komt dat neer op:

Agrarisch	245*
Niet-agrarisch	538*

c. De agrarische bedrijven

19. Het soort bedrijf is:

Melkvee	46%
Varkens	11%
Pluimvee	6%
Geiten	1,6%
Akkerbouw	17%
Bollen/bloembollen	1,6%
Tuinbouw	3%
Wijngaard	0%
Imker	0%
Overig	40%

Onder overig worden meerdere varianten en mengvormen benoemd. Zie voor meer info de ruwe gegevens.

20. De hoeveelheid grond in gebruik (ha):

Eigen grond	1294
Pacht (langdurig)	344
pacht (kortdurend)	570

Samen 2208, omgerekend naar het hele gebied: 7614* ha.

CBS geeft voor 2018 7687 ha op. Een getal dat aangeeft dat de omrekening vanuit deze resultaten behoorlijk betrouwbaar is.

CBS deelt dit aantal verder in:

Grasland	5186
(Groen)voergewassen	1668
Akkerbouw	745
Tuinbouw	85

21. De werkwijze is overwegend:

Gangbaar	63%
Idem met agrarisch natuurbeheer	21%
Biologisch	5%
Anders	11%

22. De voornaamste afzetkanalen zijn:

Bulk, grote verwerkers, handel	63%
Regionale verwerkers	19%
Eigen boerderijwinkel	16%
Internet (webwinkel)	3%
Overig	23%

23. De ondernemer verwacht op het eigen bedrijf een verschuiving richting:

Gangbaar	meer:	21%
	minder:	14%
	gelijk:	65%
Idem met agrarisch natuurbeheer		
	meer:	39%
	minder:	23%
	gelijk:	39%

De vraag naar meer of minder biologisch is gezien de kleine aantallen respondenten daarvoor niet meegenomen in de percentages.

24. De ondernemer ziet kansen voor afzetvormen als: eigen verwerking, specifieke labels, boerderijwinkels of streekproducten:

Ja	26%
Nee	69%
Misschien, zou er meer van willen weten	5%

De gegeven toelichtingen zie bijlage 1.

25. De ondernemers die deze kansen zien verwachten het meeste van:

Lokale en regionale afzet	29%
Boerderijwinkels	25%
Internet	21%
Regionale verwerkers	32%
Overig	43%

Zie ook bijlage 1 voor de toelichtingen.

Deze gegevens zijn in bijlage 2 nog verder uitgesplitst in de resultaten voor melkveehouders en akkerbouwers.

d. De niet-agrarische bedrijven:

26. De ondernemer verkoopt, wat voor soort bedrijf is het:

Hier zijn 150 individuele antwoorden gegeven. Een veelheid die onderstreept hoe gevarieerd deze groep is. Een paar voorbeelden:

Mini-camping, Montage en sorteerlijnen industrieel afval, Vakantieboerderij, Technische groothandel, Onderwijs & consultancy, Schoorsteenvegen, Grafische vormgeving, Vrijgevestigd medisch specialist, Bouwbedrijf, Reclamebureau, Gezinshuis, Engineering, Bed en Breakfast, Houtbewerking, Agrarische dienstverlening.

Bekijk het hele overzicht in Bijlage 3.

27. De ondernemers verdeeld over sectoren:

Recreatie en verblijf	11%
Horeca	4%
Advies, training en coaching	9%
Bouw	15%
Ambacht en reparatie	8%
Individuele zorg en therapie	6%
Cultureel	3%
Zorgboerderij	1%
Overige dienstverlening	24%
Past niet in deze sectoren	19%

28. De producten hebben als herkomst:

Worden zelf gemaakt	26%
Regio	11%
Nationaal	10%
Internationaal	14%
Overig/n.v.t.	39%

De antwoorden van de recreatiesector hebben voor een aantal vragen apart in beeld gebracht, zie bijlage 3.

29. De ondernemer zet zijn omzet vooral af:

49% in de regio
35% landelijk
17% internationaal

30. De belangrijkste zakelijke motieven voor de ondernemer om hier gevestigd te zijn:

Goede ruimte voor mijn soort werk	46%
Betaalbare locatie	21%
Overig	21%
Deze locatie overgenomen	17%
Goede plek voor mijn klanten	16%
Gebied heeft meerwaarde voor mijn klanten	13%
Nb: deze samen	29%
Door glasvezel onafhankelijk van de locatie	9%
Logistiek gunstig	7%
Dichtbij samenwerkingspartners	5%
Dichtbij toeleveranciers	1%

34% van de mensen koos er voor om dit in een eigen formulering te verwoorden. De eigen formuleringen zijn interessant omdat ze eigenlijk de persoonlijke motivatie benoemen.

31. De belangrijkste persoonlijke redenen om hier gevestigd te zijn:

Wens om buiten te wonen en leven staat centraal	40%
Wens om op platteland te leven staat centraal	21%
Samen	61%
Woonde hier al, hier gestart	37%
Wonen en werken combineren kan hier	36%
Hier opgegroeid en gebleven	33%

(vervolg punt 31)

Enthusiast over dit type	
landschap	21%
Dicht bij vrienden en familie	15%
Prettige cultuur	12%
Veilige omgeving	9%
Eigen woorden en overig	12%

32. Hoe belangrijk is voor u de combinatie wonen en werken in het buitengebied?

Doorslaggevend	33%
Veel gewicht	13%
Belangrijk	31%
Deze drie samen:	77%
Enigszins belangrijk	10%
Nauwelijks belangrijk	4%
Nvt	9%
Deze drie samen	23%

59 mensen hebben een toelichting gegeven.
Bijlage 4.

e. Bedrijfsmatige vragen aan alle ondernemers:

33. Hoe ziet u de bedrijfseconomische toekomst? (allen)

Optimistisch	45%
Gematigd optimistisch	28%
Neutraal	19%
Gematigd pessimistisch	4%
Pessimistisch	1%
Nvt	3%

34. Overweegt de ondernemer wel eens om te verhuizen:

Ja (voor het bedrijf)	3%
Ja (vanwege privé redenen)	4%
Nee, tevreden (woon en werk)	93%

Diverse mensen geven een eigen toelichting.

33a. Bij de agrarisch ondernemers is de score:

Optimistisch	26%
Gematigd optimistisch	43%
Neutraal	23%
Gematigd pessimistisch	7%
Pessimistisch	0%
Nvt	2%

35. Ondernemer zou ondernemers uit andere streken aanbevelen om zich hier te vestigen:

Ja	61%
Nee	39%

Vele toelichtingen, een paar opvallende zijn:
Niet aantrekkelijk voor agrarische bedrijven
Prima woon en werkomgeving
Leefbaarheid van de Achterhoek stimuleren
Buitengebied leefbaar houden
Ruimte, rust en stressarme omgeving in vergelijking met bijv. de Randstad
Huidig landschap moet blijven

Zie bijlage 5.

36. Ondernemer heeft zicht op een opvolger:

Ja	16%
Nee	42%
Misschien	26%
Nvt	15%

37. Gevraagd werd over hoeveel jaar de ondernemer verwacht te stoppen met zijn bedrijf:

168 mensen noemden een getal

Binnen 5 jaar	36	21%
Tussen 5 en 10	45	26%
Tussen 10 en 20	50	30%
Meer dan 20 jaar	37	22%

Vijf mensen zijn al met pensioen, 25 gaven nog een specifieke toelichting.

38. Heeft u in de nabije toekomst bedrijfs- en of woonruimte over?

Nee	83%	(166x)
Ja, bedrijfsruimte	11%	(22x)
Ja, woonruimte	10%	(20x)

Vertaal je deze aantallen naar het hele gebied dan praat je over:

Bedrijfsruimte	76x*
Woonruimte	69x*

39. Staat u er open voor om dat te verhuren:

Ja	19%
Misschien	20%
Nee	60%

Gaat het dan om:

Bedrijfsruimte	28%
Woonruimte	31%
Combinatie wonen/werken	23%
Anders	41%

25 mensen benoemden wat "anders" in hun geval betekent.

f. Meninge:

40. Wat vindt u van de toename van niet-agrarische activiteiten in het buitengebied?

Allen:

Ongewenst	4%
Positief	65%
Afhankelijk van het soort activiteit, onder voorwaarden	31%

Agrarisch:

Ongewenst	7%
Positief	51%
Afhankelijk van het soort activiteit, onder voorwaarden	42%

Niet-agrarisch:

Ongewenst	2%
Positief	72%
Afhankelijk van het soort activiteit, onder voorwaarden	26%

Er zijn veel voorwaarden benoemd, twee soorten vallen op en worden in verschillende bewoordingen veel genoemd:

Mits geen belemmering voor bestaande (agrarische) bedrijven.

Mits passend in het landschap en geen overlast veroorzakend.

Zie ook Bijlage 6. (87 opmerkingen, gesplitst agrarisch en niet-agrarisch)

41. Over het wel of niet mogen splitsen van boerderijen in meerdere woningen:

De regels zijn voldoende bekend	20%
De regels zijn onvoldoende bekend	33%
De regels zijn ruim genoeg	13%
De regels zijn niet ruim genoeg	32%

42. Als er meerdere woningen zouden mogen, hoeveel dan op een erf?

54 mensen noemden een getal:

2	23x
3	18x
4	9x
5	1x
6	1x

Tweeëndertig mensen gaven een mening, vaak werd genoemd dat het afhangt van de situatie, maatwerk moet mogelijk zijn en niet vastleggen op een getal. Ook werd genoemd dat dit juist voor jongeren een realistische mogelijkheid is.

43. Wat vindt u van het gebruik van agrarische bebouwing voor niet-agrarische activiteiten?

Ongewenst	4%
Positief, de gebouwen moeten benut	58%
Goed idee onder voorwaarden	37%

De genoemde voorwaarden sluiten aan op een eerdere vraag:

- Mits geen belemmering voor bestaande (agrarische) bedrijven
- Mits passend in het landschap en geen overlast veroorzakend

44. Wat vindt u van bewoning van agrarische gebouwen door meer huishoudens?

Ongewenst	8%
Goed idee	71%
Kan positief zijn onder voorwaarden	21%

De genoemde voorwaarden gaan vaak over de landschappelijke inpassing, geen rommeligheid, voldoende privacy. Mits geen belemmering voor bestaande (agrarische) bedrijven. Ook wordt genoemd dat het goed is om dit aan de mensen zelf over te laten die investeren in zo'n project.

g. Werving van het gebied, alle ondernemers.

45a. Dit is voor mij een ideaal gebied om te werken en te wonen.

helemaal mee eens	47%
mee eens	37%
neutraal	12%
niet mee eens	3%
zeer mee oneens	0,5%

45b. Als ik werk heb ik het gevoel op vakantie te zijn.

helemaal mee eens	13%
mee eens	34%
neutraal	37%
niet mee eens	14%
zeer mee oneens	2%

45c. Heerlijk om mooi buitenaf te werken en wonen, vlak bij een levendig dorp met alles wat ik nodig heb.

helemaal mee eens	37%
mee eens	51%
neutraal	10%
niet mee eens	1%
zeer mee oneens	0,5%

45d. Hier heb ik alle ruimte om mijn gang te gaan, letterlijk en figuurlijk.

helemaal mee eens	24%
mee eens	41%
neutraal	25%
niet mee eens	7%
zeer mee oneens	2%

45e. Een actief gemeenschaps- en verenigingsleven en ook leuke netwerken voor ondernemers.

helemaal mee eens	21%
mee eens	49%
neutraal	29%
niet mee eens	1%
zeer mee oneens	0,5%

45f. Eeuwenoud en niet vastgeroest.

helemaal mee eens	15%
mee eens	39%
neutraal	35%
niet mee eens	8%
zeer mee oneens	2%

45g. Prettige schaal van een eigen gemeente.

helemaal mee eens	16%
mee eens	47%
neutraal	33%
niet mee eens	4%
zeer mee oneens	0%

46. Hoe zou u in uw eigen woorden het werken en wonen in het buitengebied aan een buitenstaander aanbevelen?

Hier hebben 201 mensen een eigen tekst achtergelaten. Te veel om samen te vatten. Zie bijlage 7.

47. Vragen en suggesties.

Door 56 mensen gebruikt. Vaak uitgebreide en waardevolle toevoegingen. Te veel om samen te vatten.

Zie ruwe gegevens.

Berenschot's Molen

6 De interviews

We hebben vier deelnemers bezocht voor een interview. Dit vooral om dieper in te gaan op de vragen uit de vragenlijst die meer gericht zijn op meningen. Deze vier zijn door loting geselecteerd uit de mensen die zich bereid hadden verklaard voor een interview.

Het gaat om de volgende 4 ondernemingen:

Aannemersbedrijf JWK.

We hebben gesproken met Jan Willem Kruisselbrink. Jan Willem is in 2000 gestart met zijn bedrijf op het terrein van de ouderlijke boerderij. In 2007 is de boerderij gesplitst, met de voorwaarde dat de individuele woningen ieder goed bereikbaar zouden zijn.

Driestroomhuis Hoppipolla.

We hebben gesproken met Roos Bos en Roel Bekker. Roos en Roel runnen sinds 7 jaar een gezinshuis waar ze 4 kinderen/jongeren opvangen in een gezinssituatie met de eigen kinderen samen. Het vraagt moeite dit concept te definiëren binnen de gemeentelijke regelgeving. Ze zijn ISO gecertificeerd en zouden graag meer gezinshuizen in het buitengebied zien: het is er erg geschikt voor door de ruimte en veiligheid die er is.

Terras zonder naam.

We hebben gesproken met Leoni Haeken en Ad Meerkamp. Leoni en Ad zijn gestopt met hun agrarisch bedrijf. Zij zijn begonnen met het runnen van een terras en onderzoeken hoe zij hun Schöppe voor feestjes en familiebijeenkomsten kunnen verhuren.

Molen Berenschot.

We hebben gesproken met Wineke Buunk. Wineke runt samen met haar man hun horeca onderneming in de Schöppe en de Molen. Sinds 1991 is het restaurant geopend. Sinds 2010 is de schöppe opgeknapt en in gebruik als verhuurlocatie.

Wat is ons opgevallen in de gesprekken:

- De antwoorden kwamen (heel) vaak overeen met de in de anonieme enquête gegeven antwoorden. We hebben geen opvallend verschil ervaren

tussen beide situaties: anoniem of aan de keukentafel face to face. Dit verhoogt de betrouwbaarheid van het onderzoek.

- Hoewel in vier heel verschillende situaties werkend en wonend, hebben alle vier de respondenten hun positieve waardering uitgesproken over:
 - o het gebied zelf
 - o het werken in het gebied
 - o het verschijnen of uitnodigen van nieuwe ondernemers en bewoners
 - o het delen van erven en het herbestemmen van gebouwen
 - o in twee van de vier gesprekken werd ook de waardering voor de gemeente expliciet genoemd, zonder dat we daar een vraag over hebben gesteld.

De ondernemers die we interviewden komen deels (minimaal een van de twee partners) uit Winterswijk, hun partner komt vaak van buiten. Hun (Wineke en Leoni) locatie van ondernemen is soms vanuit deze achtergrond te verklaren (de plek werd al door een of meer generaties voorouders bewoond en bewerkt) of, komend uit het buitengebied van Winterswijk, was het 'logisch' of 'aantrekkelijk' om zich ook met het eigen bedrijf hier te vestigen (Kruisselbrink), Alleen de ondernemers van Hoppipolla komen beiden van buiten Winterswijk, zij het dat Roos wel oorspronkelijk uit de Achterhoek komt en ze mede daarom juist hier een vestigingsplaats hebben gezocht.

De waardering voor het gebied vormt bij alle vier de geïnterviewden een reden van vestiging:

"Zonder de plek (- de Molen-) zou ik hier niet kunnen ondernemen, die heeft de onderneming gecreëerd."
(Wineke Buunk)

"Je bent in het buitengebied vrijer. Misschien is het wel moeilijker te verkopen?"
(Jan Willem Kruisselbrink)

"Dank zij een familie die ons plan erg zag zitten kunnen we dit huren en kunnen we hier werken. Liefst hadden we nog meer grond. De kinderen kunnen veilig op de fiets naar school en er is veel ruimte." (Roos Bos en Roel Bekker)

"Ja, de combinatie wonen en werken op dezelfde plek is voor ons heel belangrijk."
(Leoni Haeken en Ad Meerkamp)

Ze hebben alle vier hun eigen aanbeveling aan nieuwe ondernemers om zich in dit gebied te vestigen:

"Winterswijk heeft alles: sport, steengroeve, het is het mooiste stukje van de Achterhoek! Het is oud cultuurlandschap: dat vind je bijna nergens meer."
(Ad Meerkamp en Leoni Haeken)

"Je hebt ruimte zat! Ruimte en vrijheid zijn heel fijn om in te ondernemen."
(Jan-Willem Kruisselbrink)

"Kom (ook) zorgen in Winterswijk. Positieve ervaring met de gemeente Winterswijk: ze hebben het qua zorg goed op orde."
(Roos Bos en Roel Bekker)

"Het is mooi om hier te werken. Als 'Fremde' wordt het makkelijker, buurt maken is te leren. De veranderingen gaan langzaam maar zijn wel interessant."
(Wineke Buunk)

Over het aantrekken van niet-agrarische ondernemers:

"Voor de leefbaarheid is alle bedrijvigheid nodig, behalve industrie. Het mooist is als het in elkaar verweven zit: agrarisch, recreatie, et cetera: de school moet ook door kunnen."

"Het zou mooi zijn als er ook meer mensen en ondernemers uit andere culturen zich zouden vestigen. Dat geeft een nog interessantere levendigheid!"
(Leoni Haeken en Ad Meerkamp)

"Prima, als het niet belastend is voor het gebied. Niet meer transportbewegingen dan daarvoor. Zorg voor maatwerk bij logistieke afwikkeling. Een caravanstalling zou moeten kunnen. Maak ruimte voor nieuwe initiatieven, zodat je voorkomt dat er een verkeerde ontwikkeling gekozen wordt, waarbij er criminaliteit kan ontstaan."
(Jan-Willem Kruisselbrink)

"Oké, maar niet waar er ongelijkheid ontstaat tussen georganiseerde en niet-georganiseerde horeca, dat is niet eerlijk. Horeca moet aan alle regels voldoen, B&B, Boerderijterras, Rustpunten krijgen niet dezelfde controle als horecaondernemers: op deze nieuwe initiatieven wordt niet gehandhaafd of er een toilet is, bijvoorbeeld. Ook wordt bij Rustpunten niet gehandhaafd op de 3km grens van een horeca onderneming. Als nevenactiviteit is een B&B oké, maar als het de hoofdactiviteit wordt, moet het als horeca onderneming worden gecontroleerd."
(Wineke Buunk)

7. Conclusies

a. Ondernemerschap

Er zijn circa 800 bedrijven met omgerekend bijna 2500 werkenden, inclusief de ondernemers.

Het buitengebied heeft daarmee een economische betekenis en levert daarmee een belangrijke bijdrage aan de lokale economie.

Overwegend is men optimistisch over de bedrijfseconomische toekomst, al is dat in de agrarische – en de recreatieve- sector minder.

De variëteit in soorten activiteiten is groot als je naar het aanbod (wat men verkoopt) kijkt, er zijn niet één of twee soorten bedrijven dominant.

Kijk je naar de hoofdreden van vestiging blijkt dat de voor 77% van de ondernemers de “combinatie wonen en werken in het buitengebied” voorop staat. De locatie en de leefstijl die daar bij hoort is dan leidend.

We concluderen dat voor een bepaald type ondernemende mensen het buitengebied zélf de belangrijkste vestigingsvoorwaarde is.

Uiteraard is dat anders in de agrarische sector. De vestiging in het buitengebied is vanzelfsprekend en is dat al vaak -vele- generaties lang. Ook de agrariërs waarderen het landschap, maar sommigen zien ook voor hun werkwijze de beperking daarvan.

b. Nieuw gebruik van vrijkomende agrarische bebouwing (VAB)

De resultaten laten zien dat er grote overeenstemming is over het geven van nieuwe functies aan vrijkomende agrarische bebouwing, zowel voor bedrijfsactiviteiten als voor bewoning. Nieuwe bewoning ook door makkelijker splitsen van gebouwen hoort daar bij. Het belang hiervan voor de leefbaarheid en vitaliteit van het gebied wordt veel genoemd. Dit kan ook meer betaalbare mogelijkheden scheppen voor jongere bewoners.

Deze overeenstemming wil niet zeggen dat men vindt dat alles maar moet mogen. In de voorwaarden -die mensen zelf onder woorden konden brengen- komen twee hoofdpunten naar voren:

- Vooral bij agrarische bedrijven bestaat de zorg dat zij vanuit nieuwe bewoners of gebruikers beperkt gaan worden in hun bedrijfsvoering. Als

die zorg weggenomen wordt zijn ook agrariërs overwegend voorstander van meer mogelijkheden voor bewoning en voor niet-agrarisch gebruik van VAB's.

- Nieuwe bedrijvigheid moet passen in het gebied, het landschap respecteren, geen overlast verzorgen.

c. Kernwaarden waar overeenstemming over bestaat

Landschap en natuur staan hier voorop. Eigenlijk ziet iedereen hier de grote waarde van in. Niet voor niets is het gebied een Nationaal Landschap. Ook is er overeenstemming over de behoefte aan een levendig en vitaal gebied. Nieuwe initiatieven, nieuwe bewoners: prima! Maar passend bij de kernwaarden van het gebied. Het hebben van rust en ruimte, en (binnen grenzen) je eigen gang kunnen gaan zou je ook als een kernwaarde kunnen zien. In een steeds voller land, in een steeds drukkere maatschappij is het feit dat juist dit hier te vinden is een niet te onderschatten kwaliteit van het gebied.

d. Relatie agrarisch en niet-agrarisch ondernemerschap

Onmiskenbaar is er inmiddels een grote groep niet-agrarische ondernemers onderdeel van het buitengebied geworden. Maar hoewel het aantal agrarische ondernemers afneemt zijn zij wel degelijk degenen die in grote mate het landschap onderhouden. Landschappelijk gezien is de niet-agrarische ondernemer geen “vervanger” van de agrarische ondernemer.

De agrarische sector staat onder druk. Dat is in dit onderzoek deels te zien doordat agrarisch ondernemers wat pessimistischer zijn over hun (bedrijfsmatige) toekomst. Maar vooral ook door de vele opmerkingen dat nieuwe activiteiten en nieuwe bewoners hen niet “in de weg” moeten zitten. Dat gezegd hebbende zijn ook de agrariërs voor nieuwe activiteiten, nieuwe bewoners en voor een vitale en levendige toekomst. Ook zij zien dat ze baat hebben bij deze ontwikkeling.

8. Gevolgen voor ruimtelijk beleid

- **Splitsen van gebouwen (VAB's) in meerdere wooneenheden.**
Aansluitend op de overheersende mening van de deelnemers, zou het eenvoudiger moeten zijn om woningen te splitsen in meerdere eenheden. Het geeft kansen aan gebouwen en kansen voor nieuwe bewoners die hier willen wonen en werken, ook voor de jeugd uit het gebied, ook voor de terugkerende jeugd die elders heeft gestudeerd of gewerkt. Leg je daarin niet vast op aantallen wooneenheden, maar kijk naar de mogelijkheden van de gebouwen en de wensen van de initiatiefnemers. Heb oog voor de bijdrage die zij aan het gebied kunnen leveren. Maatwerk dus, een basishouding van toestaan, maar let wel op goede inpassing in het landschap en voldoende privacy.
- **Wooncontingent**
Samenhangend met het voorgaande is het aan te bevelen te onderzoeken in hoeverre vasthouden aan de vastgestelde wooncontingenten niet contraproductief werkt voor de toekomst en vitaliteit van het gebied.
- **Verstening van het buitengebied.**
De extra mogelijkheden voor gebruik van VAB's gaan vooral over nieuw gebruik van bestaande bebouwing.
- **Toestaan niet-agrarische functies in VAB's.**
Het zou eenvoudiger moeten zijn om (voormalige) agrarische gebouwen een nieuwe functie te geven. Dit onderzoek wijst uit dat juist de combinatie wonen, werken en buitengebied voor een grote groep erg aantrekkelijk is. En daarmee een kans voor de toekomst van het gebied. Wij denken dat het zinnig is om een profiel te maken van het soort activiteiten dat hier past. We zien dat er al honderden ondernemers zijn die hier tot grote tevredenheid wonen en werken zonder overlast te verzorgen en het landschap respecteren. Het is raadzaam in overleg met de gemeente (omgevingsvisie) te kijken op welke wijze nieuwe activiteiten beschreven kunnen worden, zonder zaken dicht te timmeren.
- **Gevestigde belangen respecteren.**
Wij zien de zorg van met name agrarisch ondernemers voor mogelijke beperkingen in hun bedrijfsvoering als een terecht punt. Wegnemen van deze zorg is een extra stimulans voor nieuwe ontwikkelingen. We zijn voorstander zijn van het onderzoeken hoe dit formeel geregeld kan worden. Bijvoorbeeld door specifieke gebruiksregels vast te stellen bij nieuw gebruik van VAB's.

Aannemersbedrijf JWK

Terras zonder naam

9. Vervolg

Op basis van dit onderzoek kunnen we op verschillende onderwerpen meer gefundeerde input leveren.

- Deze gegevens gebruiken om op alle niveaus de discussie te stimuleren over de toekomst van het platteland. In elk geval:
 - o Ondernemerschap op het platteland is een economische factor van betekenis.
 - o Meer gebruiksmogelijkheden voor VAB's geven kansen.
 - o Wooncontingent contraproductief voor de toekomst van het buitengebied?
 - o Onderzoek naar nieuwe woningcategorie passend bij het buitengebied.
- Vooral ook door onze bijdrage als vereniging OBW aan en onze input in de nieuwe omgevingsvisie buitengebied Winterswijk. Indien daar een aantal zaken goed zijn opgenomen wordt het een instrument dat kansen creëert voor de toekomst van het gebied. Wij voelen ons gesteerd door de resultaten van dit onderzoek.
- Het is de moeite waard om te onderzoeken waarom redelijk wat ondernemers aangeven bedrijfsruimte en/of woonruimte beschikbaar te hebben, maar die niet te huur willen aanbieden. Wat houdt agrariërs, recreatieondernemers en andere ondernemers tegen om hun onroerend goed te verhuren? Dat is een interessante vraag, zeker als algemeen bekend is dat vooral betaalbare woonruimte in het buitengebied schaars en gewild is!
- Het vervolg van ons project: "De dynamische aantrekkingskracht van het buitengebied." Dit vervolgproject sluit perfect aan op de nota Economie (h 10, Buitengebied). Met de gemeente zijn al afspraken gemaakt over de uitvoering van dit vervolgproject.

Met de gegevens uit dit onderzoek kunnen we zeer specifiek doelgroepen gaan omschrijven die graag hier zouden willen wonen en werken. Denk niet aan het aantrekken van bedrijven maar aan het aantrekken van ondernemende mensen. Deze doelgroepen gaan we dan specifiek benaderen, regionaal, landelijk en via onze netwerken.

BIJLAGE 1

De ondernemer ziet kansen voor afzetvormen als: eigen verwerking, specifieke labels, boerderijwinkels of streekproducten, toelichtingen:

- Door de vele fietsers en Duitsers is het wellicht een idee om wat aan huis te verkopen, alhoewel dit niet ten koste moet gaan van de bestaande boerderij winkels en huisverkoop.
- De opfok van vleeskuiken ouderdieren heeft niets te maken met labels, boerderijwinkels of streekproducten.
- Ik heb momenteel een fulltime baan dus is arbeid de beperkende factor.
- Doen we al jaren.
- Lastig om er aan te verdienen en kan veel tijd kosten.
- Geen ambitie in die richting.
- Dit is voorbehouden een kleine groep, deze moeten zich kunnen onderscheiden. Hoe meer er dit doen, des te minder onderscheid er komt. Het is vissen in de dezelfde vijver met zijn allen, dit kunnen er misschien nog een paar meer doen, maar daarmee houdt het een keer op.
- Kost teveel tijd en te weinig opbrengt.
- gebrek aan handen en energie om daaraan te werken en we leveren al een uniek product op wereldschaal bekeken.
- Ik ben nu 60 en investeer er niet meer in.
- Hier zijn we al mee bezig.
- Nvt; wij produceren momenteel geen producten.
- Er is steeds meer behoefte aan transparantie waar een product vandaan komt. Daarbij is er bij ons de behoefte om een eigen streekproduct op de markt te zetten.
- Doordat er meer behoefte is aan transparantie van producten en bij ons de behoefte een eigen product op de markt te zetten, verwacht ik een toename van dit fenomeen. Het lokaal consumeren en handelen neemt toe. Wat mij betreft een positieve ontwikkeling waarbij het mes aan 2 kanten snijdt, minder belasting milieu en toename lokale bedrijvigheid.
- Melktap en afzet kleine producten.
- Daar is maar een heel kleine markt voor. Vanuit Friesland Campina wordt er meer in aparte ketens/ labels verwerkt. Dus in die zin zou een ja passen.
- Kost te veel tijd.

- Dit wordt al gedaan. Druiven worden ter plaatse tot wijn verwerkt. Dat betekent ook dat er vermarkting moet zijn.
- Huidige situatie voldoet goed.
- Door alle veranderingen zijn we nu al druk genoeg om het hoofd boven water te houden en dat lukt echt niet met alle boven genoemde activiteiten. het is alleen maar meer werk voor nog minder geld je moet doen waar je goed in bent.
- Boerderijwinkel gehad, zeer veel werk, weinig verdiensten.
- Jongveeopfok en voerproductie lenen zich hier niet voor.

De ondernemers die deze kansen zien verwachten het meeste van:

ik zie mogelijk heden voor mezelf maar zeker ook voor anderen
Hovenier
CSA
ontplooiing niet-agrarische activiteiten
lmb
kleinschalig, campinggasten/toerisme
beloning van duurzaamheid
Via de zuivelverwerker.
Afzet bij regionale en nationale Horeca ondernemers
afzetzekering kun je niet weggooien
restaurants
handelaar betaald en bepaald.

BIJLAGE 2

Een aantal vragen voor de agrarische sector verder uitgesplitst.

20. De werkwijze is overwegend:

Gangbaar	63%
idem met agrarisch natuurbeheer	21%
Biologisch	5%
Anders	11%

20a. De werkwijze bij melkveehouders is overwegend:

Gangbaar	76%
idem met agrarisch natuurbeheer	21%
Biologisch	0%
Anders	3%

20b. De werkwijze bij akkerbouwers is overwegend:

Gangbaar	80%
idem met agrarisch natuurbeheer	20%
Biologisch	0%
Anders	0%

21. De voornaamste afzetkanalen (meerdere) zijn :

Bulk, grote verwerkers, handel	63%
Regionale verwerkers	19%
Eigen boerderijwinkel	16%
Internet (webwinkel)	3%
Overig	23%

21a. De voornaamste afzetkanalen van melkveehouders zijn:

Bulk, grote verwerkers, handel	93%
Regionale verwerkers	10%
Eigen boerderijwinkel	17%
Internet (webwinkel)	3%
Overig	10%

21b. De voornaamste afzetkanalen van akkerbouwers zijn:

Bulk, grote verwerkers, handel	60%
Regionale verwerkers	30%
Eigen boerderijwinkel	10%
Internet (webwinkel)	0%
Overig	20%

22. De agrarische ondernemer verwacht op het eigen bedrijf een verschuiving richting:

Gangbaar	meer:	21%
	minder:	14%
	gelijk:	65%
Idem met agrarisch natuurbeheer	meer:	39%
	minder:	23%
	gelijk:	39%

22a. De melkveehouder verwacht op het eigen bedrijf een verschuiving richting:

Gangbaar	meer:	29%
	minder:	8%
	gelijk:	63%
Idem met agrarisch natuurbeheer	meer:	47%
	minder:	16%
	gelijk:	36%

22b. De akkerbouwer verwacht op het eigen bedrijf een verschuiving richting:

Gangbaar	meer:	11%
	minder:	11%
	gelijk:	78%
Idem met agrarisch natuurbeheer	meer:	33%
	minder:	33%
	gelijk:	33%

23. De agrarische ondernemer ziet kansen voor afzetvormen als: eigen verwerking, specifieke labels, boerderijwinkels of streekproducten:

Ja	26%
Nee	69%
Misschien, zou er meer van willen weten	5%

23a. De melkveehouder ziet kansen voor afzetvormen als: eigen verwerking, specifieke labels, boerderijwinkels of streekproducten:

Ja	24%
Nee	72%
Misschien, zou er meer van willen weten	4%

23b. De akkerbouwer ziet kansen voor afzetvormen als:
eigen verwerking, specifieke labels, boerderijwinkels of streekproducten:

Ja	10%
Nee	70%
Misschien, zou er meer van willen wete	20%

24. De ondernemers die deze kansen zien verwachten het meeste van:

Lokale en regionale afzet	29%
Boerderijwinkels	25%
Internet	21%
Regionale verwerkers	32%
Overig	43%

24a. De melkveehouders die deze kansen zien verwachten het meeste van:

Lokale en regionale afzet	25%
Boerderijwinkels	41%
Internet	25%
Regionale verwerkers	42%
Overig	33%

24b. De akkerbouwers die deze kansen zien verwachten het meeste van:

Lokale en regionale afzet	40%
Boerderijwinkels	40%
Internet	40%
Regionale verwerkers	20%
Overig	20%

BIJLAGE 3

- interim- en advieswerk
- bouwnijverheid
- installatie technische producten - diensten
- mini-camping
- eetgelegenheden
- boerderij terras
- reparatie en verkoop huishoudelijke apparaten
- bestratingen/grondwerk/hovenierswerk/klussen
- advieswerk (3x)
- verzorging van bos en bomen
- hout en Bouwmaterialenhandel
- horeca
- diensten
- montage en sorteerlijnen industrieel afval
- vakantieboerderij
- technische groothandel in stoomluchtbevochtigers
- fiscaal advies
- financiële dienstverlening
- dienstverlening
- camping + klompenmakerij
- verhuur
- tuinplanten en hovenierswerkzaamheden
- (interim) management
- onderwijs & consultancy
- agent in verlichtingsarmaturen
- glas en timmerwerk
- zorg
- hout (3x)
- camping
- accountantskantoor
- overnachtingsmogelijkheden
- dierenpension, opvang voor honden
- zorg
- loonwerk bosbouw/rondhout-handel
- dienstverlening
- bouwactiviteiten
- behandeling en scholing
- in- en Outdoor reclame (sign)
- administratie
- gemeenschapsruimte
- groepsaccommodatie
- hondentrimmer
- ontwerp en advies op tuin- en landschapsinrichting
- houtbewerking
- schoorsteenvegen, nieuwbouw en renovatie schoorstenen.
- toerisme
- regionale producten
- recreatie
- juridische dienstverlening ondernemers
- arbeidsbemiddeling
- mineralen
- grafische vormgeving
- ondernemersadvies, coaching, ontwerp en gebiedsontwikkeling
- coaching en (gezins)begeleiding
- tekst en redactie
- verkoop auto's en bedrijfswagens en verhuur bedrijfswagens
- recreatieve verblijfsruimte
- outdoor producten en mediaproducten
- cursus computertypen/tekstverwerken
- onderzoek, advies en in balans brengen van de leefomgeving van mens en dier.
- ontwerp- en adviesdiensten
- graanproducten en transport
- land en tuinbouw artikelen tuin en park machines smederij
- vrijgevestigd medisch specialist
- bouw (4x)
- voegwerkzaamheden
- muziek
- produceren en verkopen van video's en animaties.
- praktijk en Yoga Studio
- interim diensten op het gebied van (project)management, financiën en accountancy
- kapsalon
- onderhoud verbouw renovatie en nieuwbouw
- teksten
- natuurgeneeskundige behandelingen
- hulpverlening voor mensen met een vorm van een beperking
- technische gegevens
- bouw gerelateerd
- schoonmaak en huidverzorgingsproducten
- transportbedrijf
- advies
- begeleiding en coaching
- gezinshuis; interne kind- en jeugdhulpverlening.
- coaching met paarden.
- juridisch advies en bemiddeling
- wijn
- maatschappelijke dienstverlening
- vastgoed advies
- infra gerelateerd
- agrarische bouw
- verhuur van gasten-untis aan toeristen, kort verblijf.
- eten, drank
- financiële dienstverlening
- dienstverlening/advies
- horeca
- recreatie
- hoogwaardige houten halffabricaten t.b.v. binnendeuren-industrie
- engineering machines voor afvalverwerkingsindustrie
- tandtechnische voorzieningen
- maken van onderdelen met draai en/of frees bewerkingen.
- veterinaire
- drank, eten
- gebiedsontwikkeling
- houtbewerking en restauratie
- installatie, constructie, agrarische techniek
- dienstverlening bouw
- vis
- b&b
- buitenschoolse opvang
- rioleringen in de ruimste zin van het woord
- consultancy medisch laboratorium
- verhuur geluidsapparatuur en verhuur vakantiewoning
- makelaarskantoor, verkoop en aankoop van woningen en taxaties
- houtproducten
- ondersteunende diensten
- houtbewerking-zonwering
- Journalistieke producties: artikelen voor div media exclusieve racefietsen + bouw adviesbureau
- transport
- consulten als klassiek homeopaat
- zorgadvies op maat, (mantel)zorgondersteuning en mediation
- administratief en energetisch
- fotografie
- beheers BV en montage BV diensten op locatie
- bouwwerkzaamheden
- horeca, ijsverkoop, excursie en uitleg in Rijksmonument
- advies en administratie aangifte IB
- training en advies
- osteopatische behandeling voor dieren
- zakelijke diensten
- elektrotechnische werkzaamheden en producten.
- meubelen online B&B en B&C

BIJLAGE 4

Toelichting deelnemers op de vraag waarom de combinatie wonen en werken in het buitengebied voor hen belangrijk is:

- Anders zou ik dit werk niet kunnen doen.
- Fijne leef- en werkomgeving.
- Indien niet mogelijk, vertrek naar buitenland.
- Zie bovenstaande antwoord.
- Had ook elders kunnen vestigen, maar uit kostenoverweging in de woning gevestigd.
- Kan mijn hobby hier goed uitoefenen gecombineerd met werk.
- locatie gebonden voor beide bedrijven.
- Ik werk vanuit huis, dus indien dit niet mogelijk is, dan is het geen woonplek voor mij.
- Zit de meeste tijd in het land.
- In Winterswijk is niet te betalen wegens behoefte aan veel ruimte.
- Werk niet te ver weg; hoeft niet perse buitengebied te zijn.
- Deze bedrijfstak kan bijna nergens anders, zeker niet in het centrum.
- Valt samen.
- Goede balans privé en werk.
- Het is erg prettig dat het mogelijk is, maar niet essentieel.
- De rust om te werken.
- Gezien leeftijd niet meer van toepassing.
- De ruimte en de rust.
- Wij houden van het buiten leven.
- Ruimte, beste manier om wonen en werken te combineren.
- Omdat het hebben van kantoor aan huis van belang is voor mij.
- Is een levensstijl waar ik voor kies.
- Noodzakelijk om hier te kunnen blijven wonen en genieten.
- Het is zo gelopen en gemakkelijk.
- Past bij mij.
- Wonen is in de toekomst bij het bedrijf.
- Ik verricht de werkzaamheden vooral elders.
- Fijn om rustig te kunnen werken in een prachtig gebied.
- Praktisch, doelgroep komt tot rust, helende plek.
- Ik werk bijna altijd op locatie dus niet thuis.
- Voelt goed.
- De rust en de omgeving.
- Voor mezelf voedt het leven op het platteland me. En goed gevoed zijn/goede zelfzorg is noodzakelijk om mijn kwaliteit te leveren in mijn diensten.
- Rustig kunnen bezinnen essentieel voor werk.
- Wil en weet niet anders dan dat dit voor mij het beste is.
- Verkeerde in de gelukkige omstandigheid hier te mogen/kunnen wonen.
- De gasten komen voor het buitengebied en de gastheren moeten op de verhuurplek wonen.
- Wanneer je er als kind opgroeit weet je niet beter.
- De afwisseling tussen de hectiek van het werk, het vele reizen, de lange dagen, is de rust van het kantoor/huis een weldaad. Niets mooiers, dan na een lange dag in de auto, terugkomend uit Italië of Letland, te genieten van de stilte rondom de boerderij en van De natuur.
- Geen verkeer, werkzaamheden hebben soms ruimte nodig, weinig overlast.
- Vrijheid van wonen realiseerbaar te maken met een nevenactiviteit.
- Klaar met de stad.
- Ik heb een goed lopend bedrijf in Amsterdam opgegeven en wonen en werken in het buitengebied verkozen boven commerciële zekerheid.
- De vrijheid.
- Van het één kwam het ander.
- Riolering is overal een must.
- Wonen in buitengebied is belangrijk. bedrijf is bijverdienste die niet plaatsgebonden is.
- Wonen deed ik al werken is erbij gekomen, blijkt en ideale combinatie.
- Nog nauwelijks zakelijke activiteiten, dus wonen belangrijk.
- Inspiratie voor schrijven artikelen over natuur, landbouw, plattelandsontwikkeling, water, leefomgeving etc.
- Onze montage activiteiten gaan door het hele land en de opslagruimte hier is goed voor onze machinepark.
- Gezellig, men kent elkaar.
- Voor het leefbaar houden van het buitengebied.
- Kwaliteit van leven is hier goed. Balans werk & privé in de natuur is hier goed.
- In bebouwde kom niet mogelijk.
- Ik kan overal werken, maar wil niet overal wonen.
- Levens en arbeidsvreugde is doorslaggevend.

BIJLAGE 5

Waarom zou u wel of niet een ondernemer uit andere streken aanbevelen om zich hier te vestigen?

Ja omdat:

- Ja omdat:
- Het is hier mooi en rustig wonen met goede voorzieningen.
- Mooie plaats om te leven en moet leefbaar gehouden worden.
- Ondernemersklimaat is goed.
- Er nog ruimte is.
- Nationaal landschap.
- Ruimte aanwezig, nadeel is afstand tot randstad.
- Prima woon- en werkomgeving.
- Meer ondernemers bevorderen de leefbaarheid.
- mooie omgeving veel toerisme.
- Als het kan.
- Prima woon werk omgeving.
- Is wel afhankelijk type (kleinschalig) bedrijf, goede mogelijkheden.
- Leefbaarheid van de Achterhoek stimuleren.
- Om het buitengebied leefbaar te houden.
- Heerlijk wonen.
- Prachtige woonomgeving met natuur en ruimte.
- Ja: goede arbeidsmentaliteit. Nee: Winterswijk is een dure gemeente t.a.v. OZB t.o.v. omliggende dorpen.
- Mooie omgeving.
- Kennis overdracht, samenwerking, no-nonsense cultuur.
- Komt ten goede van de leefbaarheid van het platteland.
- Uit eigen (streek) belang: leegloop voorkomen.
- Divers landschap met veel recreatiemogelijkheden.
- Divers landschap en volop recreatiemogelijkheden.
- Leef - werkklimaat is prettig.
- Er is genoeg ruimte en het is belangrijk voor Winterswijk.
- Er is genoeg leegstand qua boerderijen.
- Prettige leefomgeving.
- Afhankelijk van type onderneming, maar als je dit landschap en natuur waardeert.
- Ja, maar wel op voorwaarde dat er een beter gemeentelijk vestigingsklimaat komt waarin de wens van de klant (ondernemer) een stuk centraler komt te staan en waar vanuit de mogelijkheden wordt gedacht. Daarnaast is er een schone taak weggelegd voor de gemeente om haar eigen dienstverlening eens kritisch te bekijken. We hebben het over vergrijzend gebied, iedereen die hier in wil investeren zal op zijn minst serieus genomen moeten worden.
- Ik graag wil dat de jeugd hier ook kan blijven, dan moet er wel genoeg passend werk zijn.
- Kansrijk.
- Is net in welke branche je werkt. Niet voor allen is het buitengebied en de achterhoek geschikt.
- Prettige werksfeer.
- Goed voor onze gemeenschap.
- Met de kanttekening dat het vestigingsklimaat in juridische en politieke zin op dit moment nog wel moeilijk is. Regelgeving is verouderd, de omgevingsvisie nog geen feit.
- Er wordt tot nu toe goed samengewerkt met andere partners in de gemeente.
- Prima plek om te wonen en werken.
- Hier veel kansen, mogelijkheden en nog veel te creëren is. Uitdaging!
- Ja, natuurlijk geen concurrenten. Maar er moet wel meer bedrijvigheid komen in en rondom Winterswijk. Voor zowel laag maar vooral ook voor hoog opgeleiden. Met name voor jongeren zorgen voor voldoende werkgelegenheid.
- Goede locatie voor Autobedrijf en goed zichtbaar.
- Bedrijvigheid.
- Maar niet met mijn soort bedrijvigheid, daar is al voldoende van.
- Mooi gebied en goede infrastructuur.
- Nieuwe levendigheid.
- Platteland moet wel leefbaar blijven.
- Als je van uitdaging houdt die het gebied met zich meebrengt wel.
- Prachtige omgeving.
- Ik heb hier geen antwoord op. nooit over nagedacht.
- Is goed voor werkgelegenheid; leefbaarheid op het platteland.
- Lastig te beantwoorden. Houdt me niet bezig, maar iedereen is zeer welkom.
- Het is hier goed geregeld.
- Daar heb ik geen mening over. Een ieder moet doen waar hij zich goed bij voelt. Minder ondernemers is minder drukte en dat is fijn. Meer ondernemers is meer reuring en dat ik ook fijn.
- Mooi gebied, goede infrastructuur.

- De rust en de omgeving.
- Misschien.
- Dicht bij de grens.
- Ligt eraan welke onderneming.
- Waarom niet?
- Prima kwaliteit van leven.
- De kwaliteit van leven en werken is hier hoog.
- Ter verbetering van het samenwerkingsverband en breder aanbod kunnen realiseren.
- Heerlijke combinatie: wonen en werken in het buitengebied.
- Brengt evenwicht in het leven door de rust.
- "Ouderwets" eerlijk en correct zakendoen.
- Het fijn wonen is in het buitengebied. Voor de rest hangt het natuurlijk af van de type onderneming die het betreft.
- Goede sfeer.
- Wij wel moeten zorgen dat we op de kaart blijven.
- De eigenschappen van de Achterhoekers spreken me aan. Hard werken. Maar ook hard genieten.
- Ligt aan de bedrijfstak. Ruimte, rust en stressarme omgeving in vergelijking met bijv. Randstad.
- Ruimte beschikbaar.
- Voor de gene die houd van rust en bedrijvigheid.
- Niet specifiek in buitengebied, wel in Achterhoek/Twente omdat goede mentaliteit, veel maak, doe en techniek, kansen voor verantwoorde voeding, zorg.
- Hier is het rustig, mooi, schoon en stil en dat is heel waardevol voor ondernemers die niet denken in groter, groter en meer, meer. Wanneer je veel ambities hebt, groot wilt worden en veel wilt verdienen moet je maar naar Amsterdam gaan.
- Klanten uit onze sector zijn betrouwbaar.
- Geeft meer activiteiten in de buurt en dus een betere woonomgeving.
- Variatie is belangrijk.
- Ook de achterhoek is de moeite waard en geeft minder woon stress.
- Prettige omgeving.
- De grond en klimaat wijnbouw mogelijk maken.
- Het is een heerlijke combinatie van wonen en werken. Mede door de komst van de glasvezel zijn de omstandigheden voor het werken sterk verbeterd.
- Er is nog best veel leegstand.
- Dit houd de gemeenschap levendiger.
- De streek/omgeving kan een toegevoegde waarde zijn bij werkzaamheden die in relatie staan tot de vestigingsplek.
- Leefbaarheid buitengebied.
- Als je werkzaamheden net als die van mij een ambulante karakter hebben, dan maakt het feitelijk niet uit waar je woont. Mijn keuze voor wonen in het buitengebied was daarom vooral een privé keuze en geen zakelijke.
- Combinatie omgeving en werken werkt erg inspirerend.
- Staan veel schuren leeg.
- Nieuwe mensen nieuwe ideeën.
- Meestal zorgen ondernemers voor meer werkgelegenheid.
- Er zijn veel bedrijfsruimtes bij boerderijen die een nieuwe functie kunnen krijgen, er heerst een gemiddelijke sfeer onder ondernemers, meer verscheidenheid in bedrijfsvormen maakt het gebied sterker en aantrekkelijker.
- Geen.
- Ruimte en mooi centraal. binnen een uur 5 vliegvelden. door glasvezel en 4g verbonden met heel de wereld.
- Ruimte, vastgoed is betaalbaar, kwaliteit van leven is goed. (Ver)binding met mensen is makkelijker gemaakt in landelijke omgeving.
- Prachtige omgeving.
- De omgeving van Winterswijk is prachtig en ideaal voor recreatie.
- Mooie veilige omgeving met betrouwbare arbeidskrachten die grote inzet hebben.

Nee, omdat:

- Het buitengebied wordt steeds voller en met name alle natuurontwikkelingen werken steeds meer belemmerend voor de landbouw.
- Winterswijk is geen streek om een nieuw groot intensief bedrijf te vestigen.
- Niet centraal.
- Weinig uitbereidingsmogelijkheden qua bebouwing (max 150m2) is veelal te krap.
- Veel te drukke weg.
- In een andere bedrijfstak als de horeca wel... buitenaf heb je wel een grote overbruggingsperiode nodig om naamsbekendheid te maken waardoor er gasten naar je toe komen i.p.v. het centrum.
- Winterswijk is voor agrarische ondernemers niet aantrekkelijk. Andere takken misschien of in combinatie er van misschien wel.
- Het moet niet te vol worden in het buitengebied en de agrarische sector met nevenactiviteiten moeten kunnen blijven bestaan, Enigszins groeien, keuze voor ja/nee was hier meer op zijn plek voor mij persoonlijk.
- Liever lokale ondernemers met binding.

- Ik liever zie dat bedrijven in de randstad blijven. Probleem is ook de slechte bereikbaarheid van de regio. Geen directe snelwegen, lange aanrijroutes via provinciale wegen die ook nog een tweebaans zijn.
- Voor onze branche ondervinden wij veel oneerlijke concurrentie van de Rova maar ook bijvoorbeeld de PAN. Het zou mooi zijn Ook voor de gemeente te kunnen werken, bomen zat en vakbekwaam zijn we genoeg.
- Kleinschalig, infrastructuur niet toereikend.
- Landbouw heeft veel belemmeringen hier.
- Geen mening.
- Agrarische ondernemers hebben steeds meer ruimte nodig, hoe meer hoe duurder..... (agrarisch antwoord).
- Geen goede vraag stelling.
- Nee, want we zitten al in natuur gebied.
- Te kleinschalig, teveel last van natuur
- Er is niet voldoende ruimte.
- Zijn er genoeg.
- Omdat ver van de snelweg ligt.
- Maar wel als het een bedrijf is wat past in dit gebied en de waarde van de natuur en het landschap mogelijk juist versterkt.
- Wordt het te druk.
- Slecht voor eigen portemonnee.
- In principe moeten bedrijven op een bedrijven terrein. Alleen kleine bedrijven in bestaande bebouwing kan prima.
- Moet iedereen zelf weten.
- Ligging niet ideaal voor landelijk klantenbestand.
- Genoeg agrariërs in omgeving.
- Beperkingen kleinschalige landbouw.
- Geen ja, geen nee, maar dat is niet mogelijk in jullie enquête.
- Claims van derden op de omgeving.
- Omdat het mooie landschap behouden moet worden. Dit kan niet met te veel bedrijvigheid.
- Slechte fysieke bereikbaarheid. Veel files richting belangrijke plaatsen.
- Dat geeft druk op onze omgeving en grondmarkt.
- Er zijn ondernemers genoeg uit onze regio die hun kansen willen pakken
- Eigen glazen in gooien.
- Dan blijft het rustig hier.
- Hele slechte bereikbaarheid. Minstens een uur onderweg om ergens te komen. Te veel reistijd om goede opdrachten te krijgen.
- In onze buurtschap genoeg bedrijvigheid.
- Er is al genoeg.
- Er is al voldoende camping en horeca.
- Er geen plek is, of prijzig.
- Al meer dan genoeg overnachtingsmogelijkheden in Winterswijk.
- Blijft er te weinig ruimte over voor eigen mensen.
- Dat moeten ze zelf uitmaken.
- Landschappelijke belemmering.
- Dat hangt helemaal af van het soort bedrijf.
- In andere delen van het land meer mogelijkheden.
- Niet in het buitengebied als het niet nodig is.
- Intensieve veehouderij is hier heel lastig.
- Huidige Landschap moet blijven.
- N.v.t.
- De gemeente Winterswijk doet moeilijk omtrent splitsing van woningen. Het is voor veel, vooral jongeren. Onbetaalbaar om buitenaf te gaan wonen.
- Prima cultuur en bewoners. graag geen horeca meer erbij. Er zijn er genoeg incl. boerderij terrassen, B&B met drank en eten.
- Vaak nemen deze mensen niet deel aan het sociale leven .
- Ik ben hier neutraal is, mis dus de 3e optie.
- Ik weet niet welk vestigingsbeleid en klimaat er geldt en wat de mogelijkheden zijn...
- Wat moeten ze hier?
- Te veel natuurbelemmeringen.
- Geen gebrek aan grote arrogante bedrijven.
- Ik zie geen voor- of nadelen, behalve dan dat er in de randstad meer klanten zijn.
- Is hier qua agrarische activiteit al behoorlijk vol.
- N.v.t., ligt er maar aan welke activiteit je uitoefent.

BIJLAGE 6

Toelichting door ondernemers, "op voorwaarde dat:" (vraag 39)

Agrarisch ondernemers

- Het de agrarische bedrijven niet in de weg gaat zitten. Dat deze dus niet belemmerd worden in hun bedrijfsvoering en uitbreidingsmogelijkheden.
- Als er maar geen nadelige invloeden voor de landbouw uit voortvloeien.
- Deze activiteiten geen belemmering vormen voor de bestaande al langer aanwezige bedrijven.
- De nieuwe activiteit geen belemmering vormt voor de bestaande bedrijven, dit moet beter worden geregeld in de wet dat dat nu het geval is.
- Ze moeten bij de agrarische sector passen of aanverwant.
- Moet wel passen en niet uit de toom vallen.
- Ze moeten niet gaan klagen over landbouwers die zich aan de regels houden. Recreatie fietsers kan soms lastig zijn met landbouwverkeer.
- De activiteiten passen in het Nationaal Landschap.
- Landschap in tact blijft, ruimte voor agrarische bio-sector niet krimpt en er voldoende diversiteit in de niet-agrarische activiteiten zit.
- Positief zolang er maar rekening wordt gehouden met elkaar.
- Mijn eigen bedrijf hier geen hinder van ondervind.
- Moeten passen op plek en omgeving.
- Mogen elkaar niet belemmeren..
- Niet tot last voor landbouw en bewoners.
- Ze moeten geen problemen hebben met de agrarische activiteiten in het buitengebied.
- Het geen belemmering is voor agrarische bedrijven in de omgeving.
- Geen belemmering vormt voor agrarische bedrijven.
- Geen beperkingen geven aan agrarische activiteiten.
- Het samenwerkt en niet tegenwerkt.
- Mits het de agrarische bedrijven niet verder belemmert.
- Moeten in de omgeving passen.
- Passend.
- Niet agrarische activiteiten mogen geen belemmering opwerpen voor agrarische bedrijven.
- Agrarische activiteiten niet in het gedrang komen.
- Het moet een goed beeld van het dorp geven.
- Wanneer het passend is voor gebied en de mensen die er wonen.

- Wanneer het past in het gebied en de mensen die er wonen.
- Geen belemmeringen voor uitvoering van agrarische activiteiten opwerpt.
- Het geen belemmering en/of overlast geeft voor de gevestigde ondernemers.
- Geen belemmering wordt voor bestaande bedrijven.
- Schone activiteiten passen prima in het buitengebied.
- Geen belemmeringen voor agrarische bedrijven.
- Geen problemen vormen voor omgeving
- Mijn bedrijfsvoering niet in de knel komt.
- Geen milieu activisten!!!!
- Landbouw maar rust laat en aanpassen.

Niet- agrarisch ondernemers

- Ze geen overlast bezorgen. De recreatie mag niet ten koste gaan van de natuur.
- Ik vind het belangrijk om het toerisme te stimuleren en dat inwoners van Winterswijk kunnen genieten van het mooie buitengebied dat wij hebben.
- Het buitengebied moet geen industriegebied worden kleine onopvallende bedrijfjes.
- Geen geluid-of milieuhinder in ruime zin. Geen aan-afvoer van materialen en drukte met voertuigen.
- De activiteit past binnen het Nationaal Landschap.
- Passende omvang.
- Passend in de omgeving.
- Niet vervuilend zijn.
- Geen betrekking met welke vorm van "grootschalige" landbouw of veeteelt dan ook.
- Moet binnen het landschap passen. Dus bv. geen industrie op het voormalige DAV terrein.
- Moeten wel gerelateerd zijn met het buitenleven/gebied, anders moeten ze maar naar het industriegebied.
- Geen bezwaren maken naar al aanwezige boeren. Tenslotte men wenst toch zelf daar een niet-agrarisch bedrijf te beginnen. Dan moet je niet lopen zeuren naar de burens.
- Balans tussen agrarisch en overig.
- Rust en natuur bewaard blijven.
- Duurzaamheid, kleinschaligheid en recht doen aan de rust en de natuur in buitengebied. Geen overlast geven voor mens en milieu.
- Het landschap, de bestaande agrarische bedrijven en de rust van het buitengebied niet te veel aangetast worden.
- De bestaande agrarische bedrijven niet in de verdrukking komen.
- Goed landschappelijk ingepast zijn!

- Sociaal denkend.
- Leefbaar houden van het buitengebied.
- Het landschap niet aantasten.
- Significante afname agrarische sector en behoefte van kleinere bedrijven met werkzaamheden elders op locatie om zich in. Buitengebied te vestigen/ uit te mogen breiden. Recreatie en toerisme is qua initiatieven dalend. Bedrijvigheid in buitengebied vormt pijler van leefbaarheid en economie. Zorgt voor vitaliteit op het platteland. Is tevens opdracht vanuit de provincie om deze pijlers te stimuleren.
- Passende in omgeving en milieuwetgeving.
- Passend.
- Geen overlast.
- De omvang van deze bedrijven binnen de perken / binnen de schaal van redelijkheid in het buitengebied blijft.
- Duurzaamheid, natuur, creativiteit, biologisch, rust, ontmoeten.
- Duurzaamheid, natuur, creativiteit, rust.
- Heb ik geen mening over.
- Het rustieke en landschappelijk karakter van de omgeving er minimaal door verandert. Plus respectvol om gaan met de huidige bewoners.
- Het duurzaam is en passend het landschap.
- Als ook aan de vergunningen wordt voldaan zoals bij dezelfde bedrijfstak verplicht is.
- Deze passen in het buitengebied, waar zowel de bewoners als de toeristen in harmonie met de natuur en de landbouw en veeteelt en willen leven. Dus liever activiteiten die dit ondersteunen of in ieder geval niet verstoren.
- Geen belasting zijn voor het buitengebied.
- Versterking natuurwaarden behoud landschappelijke kwaliteiten.
- Dicht bij de natuur, "schone" en stille activiteiten.
- Uitstraling moet passen bij buitengebied.
- Moeten voldoen is niet aan de orde. In mijn ogen gaat het erom dat de leeg komende bebouwing gebruikt kan worden en hierdoor inkomsten gerealiseerd worden waardoor de gebouwen onderhouden kunnen worden en dit ten goede komt aan de beeld kwaliteit van het buiten gebied. Word dit niet toegestaan dan moeten bedrijven dus verkassen naar een andere locatie, Winterswijk heeft geen industrieterrein vrij, dus word het verhuizen naar een andere gemeente..... dan is de binding met het buitengebied helemaal weg en worden de schuren niet meer onderhouden (geen belang meer bij) tevens verdwijnt de werkgelegenheid dan binnen de gemeente Winterswijk.
- Moeten op voorhand alle agrarische activiteiten tolereren.
- Geen geluid en stankoverlast.
- Passend in de omgeving zonder inbreuk te doen op landschap en biodiversiteit.
- Als het maar milieubewust is.
- Toename is slecht wanneer niet dezelfde rechten en plichten gelden als in de reguliere horeca. Geen subsidie toekenning in landhuizen, buurthuizen, schouwburg waardoor horeca gecreëerd kan worden etc. Horeca moet zichzelf ook bedruipen en kan subsidie krijgen! Boerderij terras, theetuinen moeten ook gaan voldoen aan hygiëne code VWA etc.
- Het buitengebied het authentieke karakter behoud.
- Niet landschap verstorend.
- Passend, functioneel in het landschap en niet belemmerd voor de ontwikkeling van agrarische activiteiten.
- Er geen overlast van komt.
- Geen schade aan richten aan natuur en landschap.
- De momenteel wonende en bestaande bedrijven hier geen hinder van ondervinden.
- De leef- en woonomgeving niet wordt aangetast en er geen toenemend (auto)verkeer is.

BIJLAGE 7

Formulering in eigen woorden van deelnemers hoe ze wonen en werken in het buitengebied aan een buitenstaander zouden aanbevelen:

- Het is het overwegen waard.
- Werken en ontspannen zijn hier makkelijk te combineren.
- Het geeft beperkingen maar die vallen in het niet bij de voordelen.
- Ideale woon- en werkomgeving indien je van rust houdt en geen probleem hebt om te reizen.
- Rustiek, perfect balans wonen en werken.
- Je hebt nooit vrij ,er is altijd wat te doen.
- Dat vind ik lastig, ik zou het niet perse aan iemand aanbevelen, ieder zijn eigen ding.
- Ruimte en rust.
- Rust en vrijheid.
- Heb je voldoende ruimte en een beperkt budget doe het dan als je er toch woont.
- Prettige buurt met ruimte voor landbouw, recreatie en natuur.
- Geniet van het buitengebied maar houd vooral rekening met de mensen , de natuur en de gebruiken.
- Groei is bloei.
- Verkiel je de neet op.
- Ruimte en rust, prachtig landschap kleinschalig en hopelijk steeds meer ruimte voor natuur/biodiversiteit.
- Hier vind je de 3 R's : Rust, Ruimte en Regelmaat.
- Prettige woon- en werkomgeving in een mooie en gemiddelde buurtschap. Niets moet, alles mag!
- Buitenleven is zeer prettig als het met werk te combineren valt.
- Werken tussen de natuur is een prima bezigheid.
- Prettig wonen en werken in een mooie omgeving.
- Veel ruimte, groen en menselijke maat, maar je moet cultuur wel ver zoeken.
- Mooie natuurlijke omgeving met veel toerisme.
- Voor mij is het hier prachtig wonen, maar ik kan niet spreken voor een ander.
- Als je je aanpast, prettige woonomgeving en goed personeel.
- Mooie combinatie van werk en rust .
- Rust en ruimte en een omgeving waaraan je gewent bent om in te werken. Agrariërs uit andere streken vinden het hier prachtig fietsen, maar om te boeren in deze omgeving moet je er zijn opgegroeid.
- Aanpassen naar de buurt genoten.
- Het is hier heel goed wonen en werken in ons prachtige buitengebied.
- Een plek van rust.
- Ideaal als je van natuur en ruimte houdt.
- Als je houdt van werken moet je buiten af gaan wonen, er is altijd wat te doen...
- Mooi wandel en fiets gebied.
- Mooie betaalbare mogelijkheden.
- Rustig word niet opgejaagd.
- Veel ruimte en vrijheid.
- Doen: zie niet de beperkingen maar de mogelijkheden en daarin moet Winterswijk in ondersteunen.
- Mooi gebied om te wonen.
- Werk dicht bij huis, dus niet in de file s' morgens daarvoor veel productiever zonder lange reistijden.
- "Alle rust en ruimte om te werken met de wereld onder handbereik." (dit n.a.v. aanwezigheid glasvezel)
- De vrijheid die je hebt en niet tussen 4 muren van een fabriek werkt.
- Veel dynamiek door het werken met de seizoenen. Het is letterlijk hollen en stilstaan. In het voorjaar is er volop bedrijvigheid door zowel intensieve landbouw en toerisme. Deze kunnen goed samengaan met respect voor elkaar. Natuur, recreatie en intensieve landbouw moeten hand in hand gaan. Soms is het beeld te romantisch. Volledige rust heerst er ook niet in het buitengebied. Die is er in de winter. Geen brullende tractoren en geen toeristen. Werk en privé lopen in het hoogseizoen in elkaar over. Verdiep je goed in de mogelijkheden, en leer de taal van onze oosterburen. Deze zorgen al veel voor onze inkomens maar in de toekomst hoop ik dat deze samenwerking er nog meer zal zijn. Binnenkort een klas uit Duitsland bij ons op bezoek voor een leerproject. Ik kijk hier erg naar uit. En ik vind juist de betrokkenheid in het buitengebied groter als in een stad of dorp door het oude "noaberschap". Mensen zijn oprecht geïnteresseerd en of willen graag een handje helpen.
- Dynamisch en werken met de seizoenen. Deels Idyllisch maar met moet het niet te veel romantiseren. Intensieve landbouw, natuur en recreatie moeten hand in hand gaan. Voor beide is er plek nodig, respecteer elkaar. In het hoofdseizoen is het ook vaak hollen. Zowel het gras moet in de kuil en komen er veel toeristen voor een ijsje en een rondleiding. In de winter heerst er rust, letterlijk en figuurlijk, geen brullende tractoren en geen aanloop van toeristen. Dus daarom met nadruk, het is echt werken en wonen in het buitengebied, privé en werk zijn in die hoogtij seizoenen niet van elkaar te scheiden.
- Prettig wonen in een mooie omgeving met een goed balans met werk en een prettige mentaliteit.
- Rust en ruimte en dicht bij de natuur.

- Je moet hier als buitenstaander wel vechten om iets gedaan te krijgen. Maar als je alles volgens de regels doet moet het lukken.
- Aanpassen aan de Achterhoekse normen en waarden.
- Wonen en werken in een mooi buitengebied is super.
- Rust, ruimte, vrijheid, kwaliteit van leven.
- Ideaal voor een kleinschalig en ecologisch bedrijf.
- Is geen pré voor mij. Maar persoonlijk vind ik wel de rust een groot pluspunt na een drukke werkdag.
- Rust en ruimte van ondernemen in een aantrekkelijk landschap.
- Prettige sfeer.
- Mooi wark
- Prachtige combi in een mooi gebied.
- Een prachtig gebied weg van het drukke westen.
- Buitenaf werken in een bloeiende levendige gemeente met veel gemeenschapszin.
- Geen woorden voor.
- Als je wilt genieten van een prachtig landschap en deel wilt uitmaken van een fijne gemeenschap is Winterswijk een perfecte keuze!
- Eindeloze mogelijkheden, uitdagingen en combinatie werk en gezinsleven. Betrokkenheid in de buurt.
- Niet de files en de drukte van de grote stad. Frisse buitenlucht. Zeker ook voor bedrijvigheid richting Duitsland.
- Rustig wonen in mooi, afwisselend landschap met gezellige, betrokken buurt.
- Dat het prettig en gemakkelijk werken is.
- Prachtige omgeving, burgers zijn welkom zolang ze maar niet altijd gaan klagen.
- Rust, sociaal, weinig verkeer, te veel regels.
- Gewoon eens ervaren.
- Probeer het eens.
- Lekker buiten de drukte om! Die kun je desgewenst opzoeken.
- Als je niet vies bent van hard werken en houdt van een groene omgeving waar altijd wat te doen is, kun je overwegen om een bedrijf te gaan runnen in het buiten gebied. Verder zelf laten uitzoeken bij de instanties.
- Gezonde balans tussen wonen/ werken / natuur en omgeving.
- We hebben niet meer buitenstaanders nodig maar mensen die er zijn voor de buurt.
- Veel vrijheid.
- Mooi maar ook vaak meer werk buitenaf tuin enz.
- Mooi landschap.
- Zorg dat je betrokken bent bij je omgeving, respecteer het gebied en de agrarische activiteiten in het gebied.
- In het buitengebied ervaar je de rust en het mooie landschap terwijl je aan het werk bent.
- Heerlijk rustig en ontspannen, maar wel een trage en bekrompen gemeente als het gaat over meer vrije leefstijlen.
- Drukke kun je opzoeken, maar het is fijn om thuis te komen en rust te ervaren.
- Hier doe ik geen uitspraak over. Het is dat ik hier woon en ik vroeger (toen ik nog niet eens wist waar ik kwam te wonen) al een eigen zaak wilde in mijn eigen woning.
- Vrijheid maar wel rekening houden met elkaar.
- Rust ruimte regelmaat.
- Er is niet te veel gedoe.
- De rust en het groen zijn een prettige werkomgeving.
- Ga eens kijken wat er mogelijk is.
- Kom en zie.
- Werken en wonen met ruimte en in de natuur.
- Prima.
- Positief. Kan naast mijn vaste baan mijn eigen gang gaan.
- Gewoon proberen.
- Goede kwaliteit van leven.
- Wanneer je verbonden en toch vrij wil wonen en/of werken kun je Goed Gaan in de Achterhoek. De kwaliteit van de verbindingen met de buurt, heb je zelf in handen. De bereidheid om elkaar om niet te helpen is hier ongekend groot.
- Genoeg ruimte om te wonen, mooi coulissen landschap, prima recreatie gebied.
- Het is prettig werken in het buitengebied van Winterswijk en/of de Achterhoek. Zeker als je als ondernemer gebonden bent aan deze regio.
- Niet teveel het buitengebied aanbevelen dan blijft het rustig.
- Heerlijke combinatie: wonen en werken in het buitengebied.
- Rust, ruimte en neem de afstand naar iets toe voor lief.
- Ruimte, vrijheid en eerlijke mensen.
- Het buitengebied van Winterswijk kan het ideale gebied zijn om buiten wonen en werken te combineren.
- Prettige leef omgeving en er valt een goed boterham te verdienen.
- Als prettig.
- Heerlijk relaxed.
- Voldoende mogelijkheden, nog oog voor elkaar, er is glasvezel, drukte in de randstad is niet meer normaal.
- Door sociale veranderingen, wel meer aan je zelf denken.
- Zeer prettig.
- Het buitengebied zorgt voor de ideale balans tussen een hectisch ondernemersleven en de rust die je nodig hebt om dat leven te kunnen leiden.

- Rustige omgeving met prettige nuchtere mensen. Vrijwel alles is hier beschikbaar .
- De prachtige omgeving biedt rust in een hectisch bestaan.
- Heerlijk genieten van de rust en de ruimte op het platteland.
- Als je ervan houdt is dit een goede uitkomst maar let wel op dat je altijd druk bent om de boel op orde te houden.
- Vrijheid, ruimte en focus.
- Het werken in het buitengebied geeft mij de tevredenheid en rust om met meer aandacht en toewijding te werken De stilte en schoonheid van de natuur inspireert mij tot bescheidenheid en het maken van mooie dingen.
- Geen idee, ligt aan de situatie.
- We zijn hier opgegroeid.
- Heerlijk vrij!
- Dit is beleven, dit moet je beleven dit kun je geen mens leren of opdringen.
- Prettig en sociaal hechte gemeenschap.
- Als je van rust houdt dan kun je hier goed wezen.
- Werken is bijzaak; niet van toepassing.
- Wonen in dit coulisselandschap is een voorrecht en erin werken kan stimulerend zijn.
- Mooi landschappelijk gebied.
- Het wonen en werken in het buitengebied geeft veel inspiratie. Zorgt voor rust en creativiteit. Met alle nodige voorzieningen goed bereikbaar.
- Zou het niet aanbevelen.
- Ideaal, zou niet anders willen.
- Het lijkt allemaal makkelijker en mooier dan het is.
- Niet aanbevelen tenzij het kleinschalig is. Geen grotere bedrijfsactiviteiten in het buitengebied, tenzij agrarische sector.
- Sociale kontakten met buurt belangrijk.
- Mooi om te wonen, om te werken afhankelijk van type bedrijf.
- Werken in combinatie met wonen is ideaal als de leefomgeving ook een toegevoegde waarde heeft voor de werkzaamheden.
- Prettige woon- en werkomgeving.
- Prettig en ongecompliceerd.
- Als je van het buitenleven houdt is het een uitermate plezierige situatie.
- Rust en ruimte in een prachtig landschap.
- Rustig en gezellig.
- Het is een voorrecht om in dit buitengebied te wonen.
- Pure vrijheid.
- Winterswijk heeft veel te bieden. Het is een schitterende omgeving en er is nog ruimte om te leven. Sinds de aanleg van glasvezel hoef je niet in de stad te wonen voor snel internet.
- Vrijheid, geen last van burens die klagen over lawaai.
- Je kunt hier op een ontspannen wijze een eigen bedrijf uitoefenen, waarbij het vrij gemakkelijk is contact te maken met burens, maar via de OBW ook in contact komen met andere ondernemers. De omgeving heeft een weldadige uitwerking.
- Doen als je je aanpast aan de omgeving en niet komt als dwarsligger.
- Ruimte en rust.
- Noaberschap.
- Wonen en werken in een unieke landelijke omgeving zorgt voor een mooie balans tussen energie en ontspanning.
- Persoonlijk geniet ik er van om ook tijdens je werk in een mooie omgeving te verblijven. Je telefoontjes doen in de schaduw van de kersenboom, is echt rustgevend.
- Betere balans tussen werk en privé? Kom in de natuur wonen waardoor de kwaliteit van leven aanzienlijk verbeterd.
- Als je je een beetje aanpast aan de omgeving en de mensen en hun gewoontes... is het hier prima vertoeven!
- Vrijheid en toch nog noaberschap.
- Prettig werken en wonen.
- Ik zou niet aanraden om als agrarisch bedrijf hier te komen boeren. Alles veel te beperkt
- Rustige omgeving.
- Prachtige omgeving, vermindert stress.
- Als je de druk van "het westen" kwijt wilt is dit een prachtig alternatief terwijl het toch een dynamische gemeenschap is.
- Wonen in een fantastische omgeving en digitaal verbinding met de hele wereld.
- Niet aanbevelen.

